

Світлана Грицай

УДК 016 : 82 – 1 (540)

ПАВЛО ГРИГОРОВИЧ РІТТЕР – ФУНДАТОР УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНДОЛОГІЇ

Біобібліографічний покажчик творчої спадщини вченого
та літератури про нього

Павло Григорович Ріттер (1872–1939) був видатним лінгвістом, літератором, літературним критиком і викладачем. Він відомий як сходознавець, фахівець з індійської культури та санскриту.

П. Ріттер народився 1872 р. у с. Чутовому Полтавської губернії. 1894 р. вступив до Харківського університету, потім поїхав до Берліну з метою вдосконалення знань з індології та санскриту. Із 1897 р. працював викладачем Харківського університету. Був одним із засновників Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС), яка видавала журнали “Східний світ”, “Червоний світ”, “Бюлетень ВУНАС”, багато працював над створенням мережі східних мов, був керівником ВУНАС, директором курсів східних мов.

Діяльність Ріттера вагома і багатопланова: педагогічна, публіцистична, дослідницька і громадська робота, переклади російською, українською та італійською мовами таких авторів, як Дандін, Бгартріхарі, Калідаса, Р. Тагор, ін. Він зробив чималий внесок у російську, українську, світову індологію. Його діяльність є прикладом для сучасних сходознавців і фахівців з індійської культури.

Ключові слова: П. Г. Ріттер, сходознавство, індологія в Україні, біобібліографічний покажчик.

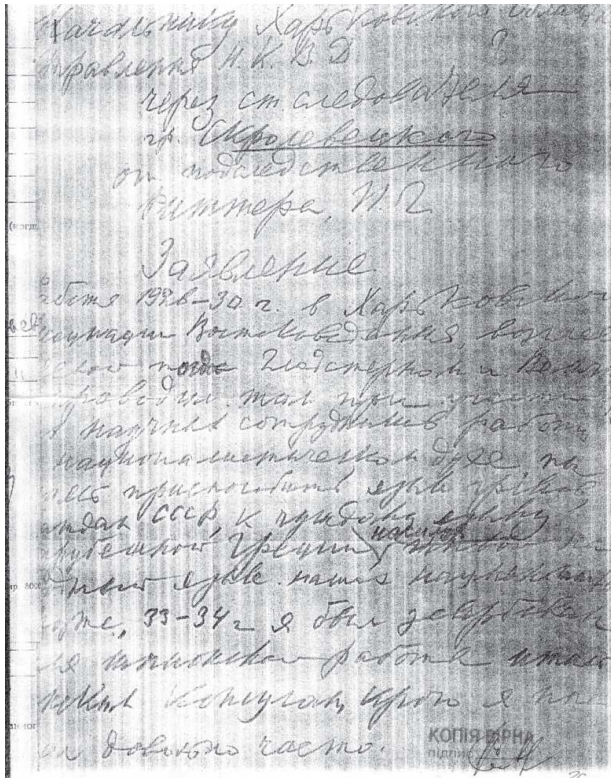
Уродженець Полтавщини Павло Григорович Ріттер (1872–1939) – видатний мовознавець, сходознавець, санскритолог, літературознавець, перекладач, талановитий педагог, музикант – фундатор української національної індології, унікальна людина трагічної долі. На жаль, його ім'я, науковий і творчий спадок були ідеологічно сфальшовані й надовго викреслені з історії вітчизняної культури.

Діяльність Павла Григоровича – вагома й багатопланова: наукова, педагогічна, публіцистична, дослідницька, громадська робота; переклади українською, російською, італійською мовами з давньоіндійських епосів, прадавніх та сучасних авторів. 1904 р. вийшов друком його “Краткий курс санскритской грамматики”. Протягом 1911–1935 рр. енциклопедичний словник “Гранат” публікував статті Ріттера з мовознавства, міфології, філософії, релігії, літератури. 1961 р. вийшла “Антологія літератур сходу”, 1982 р. – антологія давньоіндійської літератури “Голоси Стародавньої Індії” – з перекладами, коментарями й примітками П. Г. Ріттера.

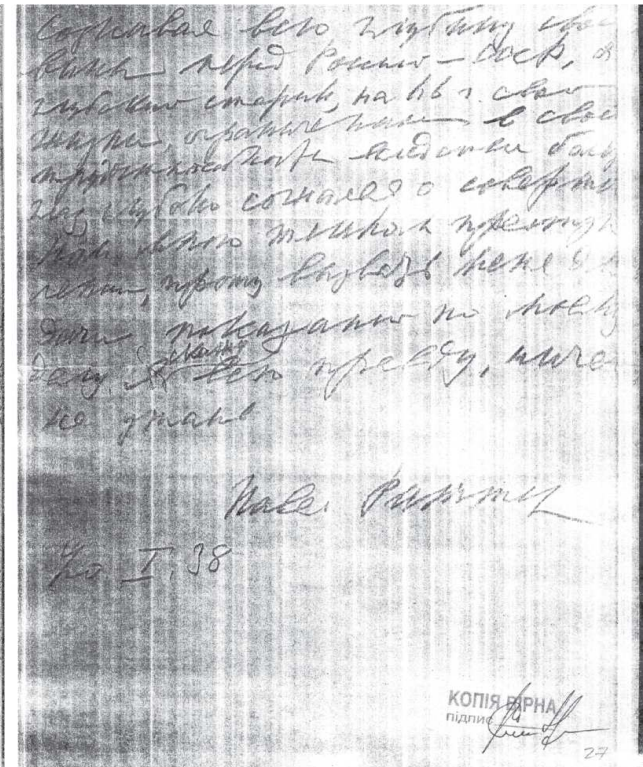
А народився майбутній учений 17 (5) квітня 1872 р. в с. Чутовому Полтавської губернії в маєтку князя В. В. Кочубея, де управителем був його дід Карл Ріттер. Після закінчення

Харківського університету Павло Григорович продовжив навчання в Німеччині. 1905 р. він очолив кафедру порівняльного мовознавства Харківського університету, 1908 р. став редактором газети "Утро". Був одним із засновників Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС) (1926), ініціатором її друкованих видань, головою однієї з секцій, секретарем секції з'їзду сходознавства, директором курсів східних мов тощо.

Відомості про останні роки вченого майже відсутні. Полтавський дослідник П. П. Ротач писав, що той був репресований, збожеволів і помер у тюрмі. Зараз достеменно відомі трагічні факти з біографії П. Г. Ріттера: 15 січня 1938 р. було порушено кримінальну справу проти нього з пред'явленням обвинувачення в шпигунстві на користь Німеччини, Польщі, Італії, Туреччини й участі у фашистській контрреволюційній організації. Справу

Заява заарештованого П. Г. Ріттера начальникові Харківського обласного управління НКВС від 20.01.1938 р.*

Ріттер прекрасно володів англійською, німецькою, французькою, італійською, іспанською, санскритом, давньоіндійськими й новоіндійськими мовами. Також він був "видатним знавцем музики, музичної критики та виконавцем" (О. І. Білецький).

направили військовому прокурору; 25 лютого прийняли рішення піддати науковця психіатричній експертизі; 7 березня направили на лікування в судове відділення Всеукраїнського психоневрологічного інституту в Харкові; 17 квітня 1939 р. о 7 год. 30 хв. він помер.

* Начальнику Харьковского Областного Управления НКВД

через ст. следователя
гр. Скролевецкого
от следственного
Риттера, П. Г.

Заявление

Работая 1926–30 г. в Харьковской ассоциации Востоковедения, возглавляемой тогда Гладстерном и Величко, проводил там при участии научных сотрудников работу в националистическом духе, пытаюсь приспособить язык греков, граждан СССР, к чуждому языку зарубежной Греции, насилуя живой народный язык наших нацменьшинств.

Позже, 33–34 г. я был завербован для шпионской работы итальянским консулом, к[ото]рого я посещал довольно часто.

Сознавая всю глубину своей вины перед Россией – СССР, я, глубокий старик, на 66 г. своей жизни, ограниченный в своей трудоспособности вследствие болезни глаз, глубоко сожалея о совершенном мною тяжком преступлении, прошу вызвать меня для дачи признательных показаний по моему делу. Я скажу всю правду, ничего не утаивая.

Павел Риттер

Трагічною є і доля родини Ріттерів: брат Михайло, сестра Марія загинули від голоду 1942 р. у Харкові; сестра Олександра була репресована 1944 р. як “фольксдойче” й заслана до Сибіру, помертно реабілітована 25 травня 1988 р.

17 квітня 1991 р. П. Г. Ріттера було реабілітовано. У пам’яті тих, хто знав особисто цю видатну й розп’яту трагічним ХХ сторіччям людину, “зберігся образ ученого, винятково скромного, абсолютно непрактичного, “безсонної душі”, невтомного шукача істини”.

Враховуючи багатогранність і великий обсяг наукового й творчого доробку П. Г. Ріттера, його неоціненний вклад у розвиток вітчизняної індології (до 1939 р.) – переклади з давньоіндійських і новоіндійських мов, наукові статті та дослідження, навчальні посібники, науково-популярні статті, нариси, педагогічну, організаційно-наукову й редакційно-видавничу діяльність, можемо стверджувати, що він був видатним фундатором української національної індології.

Історіографія інтелектуального набутку П. Г. Ріттера має багато білих плям, діяльність науковця потребує глибокого вивчення, опису, аналізу, роботи текстологів, зрештою – просто інтересу й ініціативи дослідників. Вважаємо, що ця талановита й самозречена в

праці людина мусить посісти гідне місце в історії культури й науки України, стати відомою країнам.

При створенні покажчика ми використали бібліографічні матеріали Х. С. Надея (до 1963 р.), надруковані в збірнику біографічних та бібліографічних матеріалів “Професор П. Г. Ріттер (1872–1939)” (1966). Ці дані мають помітку*, зберігають написання та позначки видання-джерела. Крім того, укладач багато працювала в бібліотеках та архівах Полтави, Харкова, Києва, Москви. Рубрика “Переклади П. Г. Ріттера, статті і література про нього. 1968–2010 рр.” наведена, щоб зауважити динаміку повернення пам’яті про нашого земляка. Доповнений новою інформацією і систематизований покажчик є найбільш повним списком творів П. Г. Ріттера й літератури про нього. Він адресується студентами вишів, дослідникам творчості науковця, педагогам, громадськості.

Укладач висловлює щиру вдячність за сприяння в укладанні покажчика голові Всеукраїнської асоціації індологів О. І. Лукаш, працівникам Харківського архіву СБУ – за надані документи, та редакції альманаху “Рідний край” й особисто деканові факультету філології та журналістики ПНПУ імені В. Г. Короленка доцентів В. В. Кононенку – за можливість опублікувати працю.

ПЕРЕКЛАДИ

З італійської

- 1896 Кардуччи Д. Очерк развития национальной литературы в Италии (5 лекций) / пер. с итал. // Записки Харьковского университета. Приложения. – 1896. – Кн. 3. – С. 1–15; кн. 4. – С. 17–34.*
- 1897 Кардуччи Д. Очерк развития национальной литературы в Италии (5 лекций) / пер. с итал. // Записки Харьковского университета. Приложения. – 1896. – Кн. 3. – С. 35–54; кн. 4. – С. 55–92.*
- 1899 Колер И. К учению о кровной мести / пер. студ. Риттера // Записки Харьковского университета. Приложения. – 1899. – Кн. 2. – С. 1–27.

Із санскриту

- 1913–1914 І. Калидаса, его время и произведение; II. Облако-вестник / Megha duta / древне-индийская элегия Калидасы / пер. с санскр. с примеч. / Сборник статей в честь Владислава Петровича Бузескула // Сборник Харьковского Историко-филологического Общества. – Т. XXI. – Харьков, 1913–1914. – С. 543–555; 556–586.*
- 1914 Облако-вестник / Megha duta / древнеиндийская элегия Калидасы / пер. П. Риттер. – Харьков: 1914. – 46 с.*
- 1927 Дандин. Похождения десяти юношей / древнеиндийский роман / пер. с санскр. с примеч. и введением “Дандин, его время и произведения” // Східний світ. – 1927. – № 1. – С. 155–181; № 2. – С. 9–80.*
- 1927 Ріг-Веда: чотири гімни з Ріг-Веди / пер. з санскр. // Східний світ. – 1927. – № 1. – С. 186–189.*

- 1927 Тагор Р.: 4 вірші. II. Ріг-Веда: чотири гімни / пер. з бенг. і санскрит. П. Ріттер – [Харків]: Пролетарий, 1927. – 8 с.*
- 1927 Дандин. Походження десяти юношей / древнеіндійський роман / глави из романа / пер. с санскр. с введением и прим. П. Г. Риттера. – Харьков: Пролетарий, 1927. – 28 с.*
- 1928 Бхартріхарі: 15 стансів / пер. з санскр. із вступними увагами П. Ріттера // Східний світ. – 1928. – № 3–4. – С. 159–263.*
- 1928 Дандин. Походження десяти юношей: древнеіндійський роман / пер. с санскр. с введением и примеч. П. Г. Риттера. – Харьков, 1928. – 168 с.*
- 1929 Хмара-вістун (Megha duta): староіндійська елегія Калідаси / пер. з санскр. П. Ріттер. – Харків, 1929. – 48 с. (Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства).*
- 1956 Облако-вестник. Поэма / пер. П. Риттера // Калидаса: Избранное. – М.: Худож. л-ра, 1956, – С. 257–275.
- 1958 Хмара-вістун / пер. П. Ріттера // Калідаса. Шьякунтала. Хмара-вістун. – К., 1958. – С. 167–203.*
- 1961 Бхартрихарі. Нещасне кохання. Жінка – джерело радощів і страждань. Нікчемність життя. Марність світу. Благородність, своя користь, злоба. Міць науки. Захід життя // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 310–311.*
- 1961 Дандин. Походження десяти юношей: отрывки / пер. П. Г. Риттера // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 135–145.*
- 1961 З гімнів “Ріг-Веди”: До лісової Феї. До вітру. Космогонія / пер. з санскр. П. Г. Ріттера // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 315–316.*
- 1961 Калідаса. Хмара-вістун: уривок / пер. з санскр. П. Г. Ріттера // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 299–301.*
- 1976 Рігведа: вибрані гімни (До Агні. До Вішну. До Савітара. Варуна й Індра. До світової зорі. До Парджани. До Індри. До Пушана. Жаби. До всіх богів (Загадки). Народна пісня при чавленні Соми. (IX, 119), Гравець у кості. (X, 34), Замова. Пуруравас і Урваші. (X, 95), П'яний Індра. (X, 119), До ночі. (X, 127), Космогонія. (X, 129), До вітру. (X, 186) / пер. з ведійського санскр. та примітки Павла Ріттера // Всесвіт. – 1976. – № 11. – С. 128–150.

З палі

- 1961 З літератури на мові Палі: Вогневе казання. Запитання Мілінди (Мілінда Панчо) // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 312–314.*

З новоіндійських мов

- 1926 З Рабіндраната Тагора: вірші // Бюлетень Всеукраїнської Асоціації сходознавців. – 1926. – № 1. – С. 18.*
- 1927 Рабіндранат Тагор. Музика // Бюлетень Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства. – 1927. – № 4–5. – С. 27–30.*
- 1927 Тагор Р.: вірші / з бенгал. мови пер. проф. П. Ріттера // Східний світ. – 1927. – № 1. – С. 182–185.*
- 1927 І. Тагор Р.: 4 вірші. II. Ріг-Веда: 4 гімни / пер. з бенгал. і санскрит. П. Ріттер. – [Харків]: Пролетарий, 1927. – 8 с.*
- 1928 Тагор Р. Гіганджали: 5 віршів / пер. з бенгал. проф. П. Г. Ріттера // Східний світ. – 1928. – № 3–4. – С. 264–267.*
- 1928 Тагор Р. Поема прозою / з бенгал. переклав проф. П. Г. Ріттер // Східний світ. – 1928. – № 5. – С. 239–241.*

- 1961 Из збірника “Гітанджалі” / пер. з бенгал. П. Г. Ріттера // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 294–295.*
- 1961 Поемка прозою / пер. з бенгал. П. Г. Ріттера // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 296–297.*
- 1961 Тагор Рабіндранат. Ти мені знана, чужинко / пер. П. Г. Ріттера // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 293.*
- 1961 Тагор Рабіндранат. Нарис про елегію Калідаси “Хмара-вістун”: уривки / пер. з бенгал. П. Г. Ріттера // Антологія літератур сходу. – Харків, 1961. – С. 298*

ПІДРУЧНИКИ

- 1904 Краткий курс санскритской грамматики. – Харьков, 1904. – 112 с.*
- 1911 Санскрит: издание общества взаимопомощи студентов-филологов Харьковского университета. – Харьков: Типо-литография С. Иванченко, 1911. – 74 с. (Напечатано на множит. аппарате).*
- 1916 Санскрит. – Харьков: Типо-литография С. Иванченко, 1916. – 135 с. (Напечатано на множит. аппарате).*

СТАТТІ

- 1898 Дандин и его роман “Похождения десяти юношей” // Записки имп. Харьковского университета. – 1898. – Кн. 2, ч. неофиц. – С. 1–13.*
- 1900 Что такое санскрит?: пробная лекция // Записки имп. Харьковского университета. – 1900. – Кн. 2, ч. неофиц. – С. 1–12.*
- 1908 Барендт, Иоган-Готфрид // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Харьков, 1908. – С. 218 (Биографический словарь профессоров и преподавателей).*
- 1908 Дорн, Борис Андреевич // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Харьков, 1908. – С. 218–223.*
- 1908 Диллен Эмиль Михайлович // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Харьков, 1908. – С. 224–227.*
- 1908 Риттер Павел Григорьевич: автобиография // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Харьков, 1908. – С. 231.*
- 1909 От Кисловодска до Сухуми через Тиберду: экскурсия по Военно-Сухумской дороге // Утро. Иллюстрированное приложение. – Харьков, 1909. – №№ 852, 27/IX; 853, 4/X; 864, 11/X; 18/ X; 876, 25/X; 882, 1/XI; 888, 8/XI; 894, 15/XI.*
- 1913–1914 Калидаса, его время и произведение: сборник статей в честь Владислава Петровича Бузескула // Сборник Харьковского Историко-филологического Общества. Т. XXI. – Харьков, 1913–1914. – С. 543–555.*
- 1928 Жалобне засідання, присвячене пам’яті т. І. П. Павловича в Харкові // Східний світ. – 1928. – № 2. – С. 17–21. [Виступ П. Г. Ріттера, с. 20].*
- 1928 Проф. І. В. Нетушил (1850–1928) // Записки Харківського інституту народної освіти імені О. О. Потебні. Т. III. – Харків, 1928. – С. 154.*
- 1928 Heinrich Hackmann. Chinesische Philosophie: geschichte der Philosophie in Einne Idaxatellungen. Band. S. Verlag von E. Neuman, Neudamm. – Munchen, 1927: рецензія на книгу / підпис П. Р. // Східний світ. – 1928. – № 3–4. – С. 350–351.*

- 1928 Sinica. Beitschrift fur Chinakunde und Chinaforschung. I, 1928, I, II-III-IV Softe. 174 с.: рецензія на книгу / підпис П. Р. // Східний світ. – 1928. – № 6. – С. 267–288.*
- 1929 Сучасний стан вивчення бенгальської мови: [Матеріали] Українського сходознавчого з'їзду Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства: 2–7 червня 1929 року. – Харків, 1929. – С. 4.*
- 1929 Современные деятели науки, литературы и искусства Запада [1910–1929]: библиографический указатель. Языкознание. Т. 48. – М., 1929. – Стлб. 29–43. (Приложение).*
- 1962 Калидаса, его время и произведения // Избранные труды русских индологов-филологов. – М., 1962. – С. 216–227.*
- 1982 Примітки // Голоси стародавньої Індії: антологія давньоіндійської літератури / пер. із санскр., упорядкування П. Ріттера; передмова І. Серебрякова. – К.: Дніпро, 1982. – С. 310–339.

Статті в Енциклопедичному словнику “Гранат”*

- 1911 Брахма – Самадж // Энциклопедический словарь Гранат; [7-е изд.]. – Т. 6. – М., [1911]. – Стлб. 513–514.
- 1911 Брахманизм // Т. 6. – М., [1911]. – Стлб. 507–513.
- 1911 Буддизм // Т. 7. – М., [1911]. – Стлб. 60–73.
- 1911 Веданта // Т. 8. – М., [1911]. – Стлб. 101–103.
- 1913 Дандин // Т. 17. – М., [1913]. – Стлб. 548–549.
- 1913 Даосизм или торизм // Т. 17. – М., [1913]. – Стлб. 621–626.
- 1913 Джаганатха // Т. 18. – М., [1913]. – Стлб. 290.
- 1913 Джайнизм // Т. 18. – М., [1913]. – Стлб. 290–293.
- 1913 Дурвасас // Т. 19. – М., [1913]. – Стлб. 162–163.
- 1913 Дурга // Т. 19. – М., [1913]. – Стлб. 163–164.
- 1913 Дхаммапада // Т. 19. – М., [1913]. – Стлб. 260–261.
- 1913 Дхарма // Т. 19. – М., [1913]. – Стлб. 261.
- 1913 Дхарма-шастры // Т. 19. – М., [1913]. – Стлб. 261.
- 1914 Каста // Т. 25. – М., [1914]. – Стлб. 598–599.
- 1915 Ману // Т. 28. – М., [1915]. – Стлб. 161–162.
- 1915 Махабхарата // Т. 28. – М., [1915]. – Стлб. 344–346.
- 1915 Панини // Т. 31. – М., [1915]. – Стлб. 97.
- 1916 Овсяннико-Куликовский, Д. М. (I-я часть) // Т. 30. – М., [1916]. – Стлб. 480–481.
- 1916 Практит // Т. 33. – М., [1916]. – Стлб. 303–304.
- 1925 Тримурти // Т. 46 (Часть IX). – М., [1925]. – Стлб. 257–259.
- 1929 Пурана // Т. 34. – М., 1929. – Стлб. 88–90.
- 1929 Тагор Дебендранат // Т. 41, часть VI. – М., 1929. – Стлб. 682.
- 1929 Тагор Рабиндранат // Т. 41, часть VI. – М., 1929. – Стлб. 682–686.
- 1929 Тибетский язык и литература // Т. 41, часть VIII. – М., 1929. – Стлб. 45–52.
- 1929 Чайтанья // Т. 45, часть III. – М., 1929. – Стлб. 555–556.
- 1930 Шепелевич Лев Юлианович // Т. 49. – М., 1930. – Стлб. 466–467.
- 1930 Шива // Т. 49. – М., 1930. – Стлб. 578–579.

- 1931 Панчатантра // Т. 31. – М., 1931. – Стлб. 124–125.
 1931 Радда Бай (Блаватская) // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 319–320.
 1931 Раджагриха // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 322.
 1931 Раджапутана // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 323–326.
 1931 Раджастхани // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 322–323.
 1931 Раджпуты // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 326–327.
 1931 Раджендралала // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 323.
 1931 Радлов Василий Васильевич // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 444–446.
 1931 Рамакришна // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 577–578.
 1931 Рамананда // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 579–580.
 1931 Рамануджа // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 580.
 1931 Рамаяна // Т. 35. – М., 1931. – Стлб. 580–584.
 1932 Шлейхер, Август // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 237–238.
 1932 Шмидт, Иоганес // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 308–309.
 1932 Шрадер, Отто // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 404–405.
 1932 Шредер, Леопольд // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 406.
 1932 Штейнер, Рудольф // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 439–443.
 1932 Штейнталь, Гейман // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 443–444.
 1932 Шякунтала // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 540–542.
 1932 Шянкара // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 542.
 1932 Щербатской, Федор Ипполитович // Т. 50. – М., 1932. – Стлб. 573–574.
 1935 Санкхья // Т. 37. – М., 1935. – Стлб. 278–281.
 1935 Санскрит // Т. 37. – М., 1932. – Стлб. 300–304.
 1935 Санскритская литература // Т. 37. – М., 1935. – Стлб. 282–300.
 1935 Упанишады // Т. 42. – М., 1935. – Стлб. 406–408.

РУКОПИСИ*

Антологія індійської літератури. Том 1. Вибір текстів, переклад із санскриту та палій примітки проф. Павла Рігтера

Веди

Різ-Веда

- До Агні, I.
 До Вішну, I, 154.
 До Савітра, II, 38.
 Вішавамітра й річки, III, 55.
 Варуна й Індра, IV, 42.
 До Світової Зорі, IV, 51.
 До Параджаньї, V, 83.
 До Індри, VI, 27.
 До Пушана, VI, 54.
 До Варуни, VII, 89.
 Жаби, VII, 103.
 До всіх богів (загадки), VIII, 29.
 Пісня при чавленні Соми, XI, 119.

- Гравець у кості, X, 34.
 Пуруравас і Урваші, X, 95.
 П'яний Індра, X, 119.
 До ночі, X, 127.
 Космогонія, X, 129.
 До лісової феї, X, 146.
 До вітру, X, 186.

Атгарха Веда

- До Варуни, IV, 16.
 До кашлю, VI, 105.
 До важкої Матері-Землі, XII.

Шатанатра-Брагмана

- Легенда про світову зливу.
 Легенда про Пурураваса і Урваші.

- Майтраяні-сангіта**
Легенда про крилаті гори.
Походження дня і ночі.
- Катха-Упанішад**
Перше навчання (Діалог Накічетаси і Ями).
Друге навчання, 4; 5; 6.
Ліани.
- (Кантхаупанішада. Варіант із книги
“Голоси стародавньої Індії”)*
Перше повчання
Перша ліана
Друга ліана
Третя ліана
Друге повчання
Четверта ліана
П'ята ліана
Шоста ліана)
- Епічні поеми**
- Магабхарата**
Легенда про Шякунталу.
Епізод про Наля і Дамаянті (*уривки*).
Легенда про юнака-аскета Рішьяшрінгу.
Заклик Відули до сина Санджаї, якого
подолали вороги.
Велика битва куруїдів з Пандуїдами.
Бій Дрони й Арджуни (*Велика битва Ка-
уравів з Пандавами*).
- (Із книги “Голоси стародавньої Індії”*
Як Наль і Дамаянті покохалися.
Наль грає в кості.
Наль тікає до лісу.
Розлука Наля з Дамаянті.
Як Дамаянті врятовано від змія.
Зустріч Дамаянті з пустинниками та
караваном.
Загибель каравану та перебування Дамаянті в царя чедів.
- Зустріч Дамаянті з Налем)**
- Рамаяна** (*уривки*)
Готуються коронувати Раму.
Прикрашають столицю Айодгью до свята.
Перебування Рами на горі Чітракуті.
Як забито Яджнадатту, брагманового сина.
Підняття на гору Магендру.
Генуманів стрибок.
Велетень Равана.
Вогневий іспит Сіти.
Прикінцеві строфи поеми.
- (Із книги “Голоси стародавньої Індії”
Брахманів проклін)*
- Буддійська література**
- Дгаммапада** (*уривок*).
- Сутта-Ніпата**
Розмова Будди з пастухом Дганія.
- Магавагга**
Вогневе казання.
- Мага-Парініббана-сутра**
Перебування Будди в Чунді-золотаря.
Смерть Будди.
- Книга Джатак**
Як убито Сундарі.
Про мавп'ячого царя.
Про черепаха.
Про папугу Радгу.
Про осла в лев'ячій шкурі.
Про лукаву дівчину.
Мілінда-Панго.
- Калідаса**
Рагхуванша.
Кумарасамохав.
[Проф. Ріттер, с. 17, примеч.]

ПЕРЕКЛАДИ П. Г. РІТТЕРА, СТАТТІ І ЛІТЕРАТУРА ПРО НЬОГО. 1968–2010 рр.

Переклади

- 1976 Рігведа: Вибрані гімни (До Агні. До Вішну. До Савітара. Варуна й Індра. До світової зорі. До Парджани. До Індри. До Пушана. Жаби. До всіх богів (Загадки). Народна пісня при чавленні Соми. (IX, 119), Гравець у кості. (X, 34), Замова. Пуруравас і Урваші. (X, 95), П'яний Індра. (X, 119), До ночі. (X, 127), Космогонія. (X, 129), До вітру. (X, 186) / переклад з ведійського санскриту та примітки Павла Ріттера // Всесвіт. – 1976. – № 11. – С. 128–150.
- 1982 Голоси стародавньої Індії: антологія давньоіндійської літератури / пер. із санскр., упорядкування П. Ріттера; передмова І. Серебрякова. – К.: Дніпро, 1982. – 351 с., іл.

Статті

- 1982 Примітки // Голоси стародавньої Індії: Антологія давньоіндійської літератури / переклад із санскр., упорядкування П. Ріттера; передмова І. Серебрякова. – К.: Дніпро, 1982. – С. 310–339.

Рукопис

- 2003 Кумарасамбгава. Народження бога війни: [Завгородній, 153]

Про П. Г. Ріттера

- 1968 Ротач П. Літературна Полтавщина / П. Ротач // Архіви України. – 1968. – № 3. – С. 111.
- 1972 Білецький А. Видатний український індолог / А. Білецький // Літературна Україна. – 1972. – 4 квітня.
- 1972 Доценко Р. Український індолог / Р. Доценко // Вітчизна. – 1972. – № 5. – С. 216–217.
- 1982 Серебряков І. Про “Антологію давньоіндійської літератури” П. Г. Ріттера / І. Серебряков // Голоси стародавньої Індії: антологія давньоіндійської літератури. – К.: Дніпро. – 1982. – С. 5–16.
- 1988 Тюляев С. И. Искусство Индии / С. И. Тюляев. – М.: Искусство, 1988. – С. 18.
- 1993 Дражевська Л. Советський терор проти української інтелігенції в 1930-х роках: очима очевидця / Л. Дражевська // Український засів. – 1993. – № 5. – С. 80.
- 1993 Підкова щастя: нарис про селище Чутове на Полтавщині. – Полтава, 1993. – 31 с., іл.
- 1996 Рубель К. В. Українсько-індійські гуманітарні зв'язки: проблеми періодизації та перспективи розвитку / К. В. Рубель. – К., 1996. – С. 16.
- 1997 Наливайко С. Батько української індології / С. Наливайко // Зарубіжна література. – 1997. – № 11 (27). – С. 11–12.
- 1997 Чувпило Л. А. Востоковедение в Харьковском университете (1917–1997гг.) / Л. А. Чувпило // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Х., 1997.
- 1999 Ротач П. П. Колоски з літературної ниви / П. П. Ротач. – Полтава: Полт. літератор, 1999. – С. 190–192.
- 2000 Грицай С. П. Г. Ріттер – основоположник української індології / С. Грицай // Тези першої Всеукраїнської науково-практичної конференції індологів, присвяченої 50-річчю Республіки Індія. – К., 2000. – С. 17–19.
- 2000 Грицай С. Український лоцман в океані індійської міфології / С. Грицай // Полтавський вісник. – 2000. – 11 серпня. – С. 5.
- 2000 Циганкова Е. Історико-етнологічний відділ ВУНАС та участь в його роботі П. Г. Ріттера і А. П. Ковалівського / Е. Циганкова // Східний світ. – 2000. – № 1–2'97. – С. 153–163. – Про Ріттера – сс. 153–159, 161, 163.
- 2000 Чувпило Л. Вивчення дожовтневої Індії в Харківському університеті / Л. Чувпило // Тези першої Всеукраїнської науково-практичної конференції індологів, присвяченої 50-річчю Республіки Індія. – К., 2000. – С. 15–16. – Про Ріттера – с.16.
- 2003 Завгородній Ю. Давньоіндійські твори в українських перекладах: 1870–1920-ті роки / Ю. Завгородній // Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1. – К.: Міленіум, 2003. – С. 141–157. – Про Ріттера – сс. 146–151, 152–157.

- 2003 Чувпило Л. Вивчення Індії в Харківському університеті у 1905–1917 рр. / Л. Чувпило // Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1. – К.: Міленіум, 2003. – С. 87–98. – Про Ріттера – сс. 93–94.
- 2006 Наливайко С. І. Простелилась до Індії стежка моя / С. І. Наливайко // Україна – Індія: 15 років дружби. Від серця до серця. – К., 2006. – С. 76.
- 2007 Грицай С. Поліглот, перекладач, музикант і... “німецький шпигун” / С. Грицай // Полтавський вісник. – 2007. – № 17 (928). – С. 28.
- 2007 Грицай С. М. Доли репресованих учених: П. Г. Ріттер / С. М. Грицай // Тези II Всеукраїнської конференції індологів (Київ, 5–6 червня 2007 р.). – К., 2007. – С. 30–33.
- 2007 Чувпило Л. О. Індологічна діяльність П. Г. Ріттера в дожовтневу добу / Л. О. Чувпило // Тези II Всеукраїнської конференції індологів (Київ, 5–6 червня 2007 р.) – К., 2007. – С. 33–35.
- 2009 Грицай С. М. Невтомний шукач істини Ріттер Павло Григорович / С. М. Грицай // ПостМетодика. – Полтава, 2009. – № 3 (87). – С. 63.
- 2010 Грицай С. Наш земляк П. Г. Ріттер – фундатор української національної індології / С. Грицай // Край. – 2010. – № 72 (78). – С. 21–22.

МАТЕРІАЛИ ПРО П. Г. РІТТЕРА

1. Баранников А. П. Советская индология / А. П. Баранников // Известия Академии наук СССР / Отд. литературы и языка, т. VII, вып. 1. – 1948, янв.-февр. – С. 3–11. – Про Ріттера – с. 9.*
2. Белецкий А. И. Избранные труды по теории литературы / А. И. Белецкий. – М.: Просвещение, 1964. – Про Ріттера – сс. 8, 227.*
3. Белецкий А. И. Наука и литература в истории Харьковского университета / А. И. Белецкий // Учені записки Харківського державного університету, т. 101. Труды филологического факультета, т. 7. – 1959. – С. 5–30. – Про Ріттера – с. 11.*
4. Білецький О. Видатний український індолог / О. Білецький // Літературна Україна. – 1972. – 4 квітня.
5. Білецький О. Передмова / О. Білецький // А. Баранников. Короткий начерк новоіндійських літератур. – Х. – К., 1933. – Про Ріттера – сс. 4–5.*
6. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавців // Бюлетень Всеукраїнської наукової асоціації сходознавців. – 1927. – № 2–3. – Про Ріттера – с. 54.*
7. Грицай С. П. Г. Ріттер – основоположник української індології / С. Грицай // Тези першої Всеукраїнської науково-практичної конференції індологів, присвяченої 50-річчю Республіки Індія. – К., 2000. – С. 17–19.
8. Грицай С. Український лоцман в океані індійської міфології / С. Грицай // Полтавський вісник. – 2000. – 11 серпня. – С. 5.
9. Грицай С. Поліглот, перекладач, музикант і... “німецький шпигун” / С. Грицай // Полтавський вісник. – 2007. – № 17 (928). – С. 28.
10. Грицай С. М. Доли репресованих учених: П. Г. Ріттер / С. М. Грицай // Тези II Всеукраїнської конференції індологів, 5–6 червня 2007 року. – К., 2007. – С. 30–33.
11. Грицай С. Наш земляк П. Г. Ріттер – фундатор української національної індології / С. Грицай // Край. – 2010. – № 72 (78). – С. 21–22.
12. Грицай С. М. Невтомний шукач істини Ріттер Павло Григорович / С. М. Грицай // ПостМетодика. – Полтава, 2009. – № 3(87). – С. 63.
13. Гурко-Княжин В. О переводе Риттера романа Дандина “Похождения десяти юношей” / В. Гурко-Княжин // Новый Восток, кн. 19. – 1927. – С. 239–240.*
14. Гурко-Княжин В.: [рецензія на переклад роману Дандіна “Похождения десяти юношей”] / В. Гурко-Княжин // Східний світ. – 1927. – № 1.*
15. Доценко Р. Український індолог / Р. Доценко // Вітчизна. – 1972. – № 5. – С. 216–217.
16. Дражевська Л. Советський терор проти української інтелігенції в 1930-х роках: очима очевидця / Л. Дражевська // Український засів. – 1993. – № 5. – С. 80.
17. II Всеукраїнський сходознавчий з'їзд: попередній звіт // Східний світ. – 1950. – № 10–11. – С. 369–379, 371. – Ріттер, секретар IV секції; с. 375. – згадується про виступ Ріттера з приводу доповіді проф. Тегеранського університету Форруги на тему “Головні етапи розвитку перської літератури від доби Модернізму до останніх часів”.*

18. Завгородній Ю. Давньоіндійські твори в українських перекладах: 1870–1920-ті роки / Ю. Завгородній // Індія: давнина і сучасність / збірник наукових праць. Вип. 1. – К., 2003. – С. 141–157. – Про Ріттера – сс. 146–157.
19. Кальянов М. И. Об изучении санскрита в Советском Союзе / М. И. Кальянов // Вестник Ленинградского университета. – 1957. – № 8. – Вып. 2. – С. 23–36. (Серия истории, языка и литературы). – Про Ріттера – с. 27.*
20. Кальянов М. И. Калидаса – великий поэт Индии / М. И. Кальянов // Советское востоковедение. – 1957. – № 1. – С. 61–71. – Про Ріттера – сс. 62, 63, 66, 69, 70.*
21. Кальянов М. И. Предисловие к книге “Дандин. Приключения десяти принцев” / М. И. Кальянов. – М., 1964. – Про Ріттера – с. 11.*
22. Кальянов М. И. Калидаса. Очерк творчества / М. И. Кальянов, В. Г. Эрман. – М., 1958. – Про Ріттера – сс. 10, 33, 42, 63, 67, 69, 70, 71.*
23. Ковалевский А. П. Воспоминания о Риттере / А. П. Ковалевский // Профессор П. Г. Ріттер. – Харків, 1966. – С. 46–47.
24. Ковалевский А. П. Индианистика в Харькове после П. Г. Ріттера / А. П. Ковалевский // Профессор П. Г. Ріттер. – Харків, 1966. – С. 29–39.
25. Ковалевский А. П. Павел Григорьевич Риттер / А. П. Ковалевский, С. И. Авербух // Профессор П. Г. Ріттер. – Харків, 1966. – С. 1–28.
26. Ковалівський А. П. П. Г. Ріттер / А. П. Ковалівський // Антологія літератур Сходу. – Харків, 1961. – С. 55–62, 373–377, 413–414, 416–417.*
27. Кочур Г. З староіндійської літератури / Г. Кочур // Всесвіт. – 1960. – № 9. – С. 124–125. – Про переклади “Шякунтала” Г. Хоткевича і “Хмара-вістун” П. Г. Ріттера.*
28. Кочур Г. Рабіндранат Тагор / Г. Кочур // Всесвіт. – 1961. – № 5. – С. 137–139. – Про переклади Ріттера поезії Тагора – с. 139.*
29. Надель Х. С. Индология в Харьковском университете за полтора века / Х. С. Надель // Народы Азии и Африки. – 1964 – № 2. – С. 169–173. – Про Ріттера – сс. 172–173.*
30. Надель Х. С. Рецензия / Х. С. Надель // Народы Азии и Африки. – 1963. – № 3.
31. Надель Х. С. Рецензия / Х. С. Надель // Прапор. – 1963. – № 1.
30. Наливайко С. Батько української індології / С. Наливайко // Зарубіжна література. – 1997. – № 11 (27).
31. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Отзыв о сочинении П. Г. Риттера: “Разбор гимнов Риг-Веды, посвященных богу Вишну” / Д. Н. Овсяннико-Куликовский // Записки имп. Харьковского университета. – 1893. – Кн. 2, ч. неофиц. – С. 36–37.*
32. Павловский И. Ф. Риттер Павел Григорьевич // Павловський И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии XVIII в. / И. Ф. Павловський. – Полтава, 1912. – С. 168.*
33. Підкова щастя: нарис про селище Чутове на Полтавщині. – Полтава, 1993. – 31 с., іл.
34. Рабинович И. С. Калидаса: предисловие / И. С. Рабинович // Калидаса. Избранное. – М.: Худож. л-ра, 1956. – Про Ріттера – с. 18.
35. Риттер Павел Григорьевич: автобиография // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Харьков, 1908. – С. 231.*
36. Риттер Павел Григорьевич // Энциклопедический словарь Гранат; [изд. 7-е]. – Т. 36, часть II. – М., 1932. – Стлб. 594–595.*
37. Ріттер Павло Григорович // Українська радянська енциклопедія. – Т. 12. – К., 1963. – С. 274.*
38. Риттер П. Г. // Библиография Индии. – М., 1959. – С. 207.*
39. Риттер П. Г. // Избранные труды русских индологов-филологов. – М., 1962. – С. 336–337.*
40. Риттер П. Г. // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Харьков, 1908. – С. 31, 141–142, 154, 161, 163.*
41. Риттер П. Г. // Южный край. – 1910. – № 10086. – 8 сентября. – Хроникальная заметка о том, что приват-доцент П. Г. Риттер читает в университете курс санскритского языка.*
42. Розенберг А. Воспоминания о Риттере / А. Розенберг // Профессор П. Г. Ріттер. – Харків, 1966. – С. 48–49.
43. Ротач П. П. Колоски з літературної ниви / П. П. Ротач. – Полтава: Полт. літератор, 1999. – С. 190–192.
44. Ротач П. Літературна Полтавщина / П. Ротач // Архіви України. – 1968. – № 3. – С. 111.
45. Рубель К. В. Українсько-індійські гуманітарні зв'язки: проблеми періодизації та перспективи розвитку / К. В. Рубель. – К., 1996. – С. 16.

46. Серебряков І. Про “Антологію давньоіндійської літератури” П. Г. Ріттера / І. Серебряков // *Голоси стародавньої Індії: антологія давньоіндійської літератури*. – К.: Дніпро, 1982. – С. 5–16.

47. Тюляев С. И. Искусство Индии / И. С. Тюляев. – М.: Искусство, 1988. – С. 18.

48. Циганкова Е. Історико-етнологічний відділ ВУНАС та участь в його роботі П. Г. Ріттера і А. П. Ковалівського / Е. Циганкова // *Східний світ*. – К., 2000. – № 1–2'97. – С. 153–163. – Про Ріттера – сс. 153–159, 161, 163.

49. Чувпило Л. Вивчення дожовтневої Індії в Харківському університеті / Л. Чувпило // *Тези першої Всеукраїнської науково-практичної конференції індологів, присвяченої 50-річчю Республіки Індія*. – К., 2000. – С. 15–16. – Про Ріттера – с. 16.

50. Чувпило Л. Вивчення Індії в Харківському університеті у 1905–1917 рр. / Л. Чувпило // *Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць*. Вип. 1. – К.: Міленіум, 2003. – С. 87–98. – Про Ріттера – сс. 93–94.

51. Чувпило Л. А. Востоковедение в Харьковском университете (1917–1997гг.) / Л. А. Чувпило // *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. – Х., 1997.

52. Архів Харківського Управління СБУ. – Фонд реабілітованих осіб. – Спр. 11054.

53. Державний архів Харківської обл. – Ф. Р – 1396. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 46.

54. Державний архів Харківської обл. – Ф. Р – 6452. – Оп. 5. – Спр. 1367. – Арк. 2–26.

55. ЦДАВОВ. – Ф. 1680. – Оп. 1. – Од. зб. 146. – Арк. 26, 27, 42.

56. Отчеты о состоянии и деятельности Императорского Харьковского Университета за 1908–1916 гг. – Харьков: ХГУ, библиографический отдел, № 411084. – 171 с.

Svitlana Grytsay

P. G. Ritter – Founder of the Ukrainian national indolohiyi.

Bibliographic Index literary heritage and scientific literature about him

Pavlo Ritter – founder of Ukrainian scientific indology. He was a prominent linguist, literary man, literary critic and a pedagogue. He was wide known as an orientalist. Specialist in Indian culture and a sanskritist.

Pavlo Ritter was born on 1872 in the village of Chutovo in Poltava region. In 1894 he graduated the Kharkiv university and went to Berlin with the

purpose of improving his knowledge in linguistics and sanskrit. Since 1897 he started to work as a teacher in Kharkiv University. He was one of founders of Ukrainian Scientific Association of Oriental studies (ВУНАС), which published such publications as “Східний світ”, “Червоний схід”, “Бюлетень ВУНАС”. Ritter worked hard on foundation of oriental languages network, he was the leader of ВУНАС and the director of oriental languages courses.

Ritter's activity was wide and varied teaching and public work, research work in Old and Modern Indian languages, translations from Indian into Russian, Ukrainian and Italian, translations of such great poets as Dandin, Kalidas, Bhartrihari, R. Tagor etc. Ritter made a valuable contribution to Ukrainian, Russian and Word indology. His job and settled activity have become an example for modern orientalists and Indian culture.

Keywords: P. G. Ritter, Orientalism, indolohiya in Ukraine, Bibliographic index.

Светлана Грицай

П. Г. Риттер – основатель украинской национальной индологии.

Библиографический указатель творческого наследия ученого и литературы о нем

Павел Григорьевич Риттер был выдающимся лингвистом, литератором, литературным критиком и педагогом, известным востоковедом, специалистом по индийской культуре и санскриту.

П. Риттер родился в 1872 г. в с.Чутово Полтавской губернии. В 1894 г. поступил в Харьковский университет, потом поехал в Берлин с целью совершенствования знаний в области индологии и санскрита. С 1897 г. он работает преподавателем Харьковского университета. П. Риттер был одним из основателей Всеукраинской научной ассоциации востоковедения (ВУНАС), которая издавала журналы “Східний світ”, “Червоний схід”, “Бюлетень ВУНАС”; много работал над созданием сети изучения восточных языков.

Деятельность Риттера была весомой и многоплановой: педагогическая, публицистическая, исследовательская работа, переводы на русский, украинский и итальянский языки таких авторов, как Дандин, Бхартрихари, Калидаса, Р. Тагор и др. Он внес огромный вклад в российскую, украинскую и мировую индологию. Его деятельность является примером для современных востоковедов и специалистов по индийской культуре.

Ключевые слова: П. Г. Риттер, востоковедение, индология в Украине, библиографический указатель.

Надійшла до редакції 19.11.2010 р.

